

SPOTKANIA Z KULTURĄ

Chełm

24 - 25 lipca 2026

ŻYDOWSKĄ

odwiedź **visitChełm**
visitchełm.pl

Wstęp wolny!!!

Zatrzymane w kadrze. Rodzinne historie Chełma

A gdyby tak na chwilę zatrzymać czas i spojrzeć na przedwojenny Chełm oczami jego mieszkańców? „Zatrzymane w kadrze. Rodzinne historie Chełma” to spotkanie, podczas którego najważniejsze będą fotografie mieszkańców i związane z nimi wspomnienia. Tworzymy przestrzeń do wspólnego oglądania dawnych zdjęć oraz rozmowy o ludziach, ulicach i miejscach utrwalonych na fotografiach. Wierzmy, że historia miasta nie kryje się wyłącznie w archiwach. Żyje także w rodzinnych albumach, przekazywanych z pokolenia na pokolenie opowieściach i pamięci mieszkańców. Być może ktoś rozpozna twarz bliskiej osoby, nazwę ulicy, dawny sklep lub dopowie fragment historii, którego dotąd brakowało. Dopiero zestawione razem rodzinne historie pozwolą dostrzec pełniejszy obraz przedwojennego, wielokulturowego miasta.

Prowadzenie: Dorota Bida

Na fot. Maria Uszacka na spacerze z rodzicami ulicą Lubelską, lata 30. XX wieku

Zespół **BERBERYS** specjalizuje się w tradycyjnej muzyce klezmerskiej i bałkańskiej. Grupa wykonuje utwory wokally-instrumentalne śpiewane w językach: jidysz, hebrajskim, macedońskim, serbskim, angielskim, hiszpańskim oraz polskim.

W repertuarze zespołu znajdują się tradycyjne pieśni żydowskie, polskie i hebrajskie piosenki wzbogacone autorską interpretacją, śpiewne, żywiołowe i pełne improwizacji melodie bałkańskie oraz utwory klasyczne.

Początki istnienia zespołu *Berberys* sięgają 2006 roku, gdy w Młodzieżowym Domu Kultury przy ulicy Bernardyńskiej w Lublinie zespół po raz pierwszy wykonał publicznie utwory muzyki klezmerskiej.

Jak wspomina lider grupy – *Kiedy opuszczaliśmy pomieszczenie, w którym występowaliśmy, ludzie pytali nas o płytę... Byliśmy zdumieni! Tego dnia po występie usiedliśmy razem i przeprowadziliśmy między sobą krótką rozmowę... Czy warto było? Tak! Postanowiliśmy grać razem!*

Czterech mężczyzn po czterdziestce, których po kilkudziesięciu latach od ostatniego spotkania los postanowił połączyć. W tempie ekspresowym, po wielu zagranich próbach powstała pierwsza płyta. Zespół znalazł także swoje przyjazne miejsce na Starym Mieście w Lublinie, gdzie w każdy piątek w restauracji Mandragora koncertuje dla gości z całego świata. Jak wspomina lider zespołu: *Szukałem miejsca, które będzie odpowiadać naszej muzyce. To miejsce absolutnie wyjątkowe, z duszą. Miejsce, w którym czas jakby się zatrzymał...*

Dzisiaj zespół *Berberys* stale gości na festiwalach i koncertach w całej Polsce. Ma na swoim koncie płytę, nagrania radiowe i telewizyjne. Trzon zespołu stanowią zawodowi muzycy, którzy na scenach polskich i zagranicznych zagraли setki koncertów. Każdy występ zespołu *Berberys* to pozytywna energia! Podczas koncertów muzycy oddają na scenie całe swoje serca. Pokora do sztuki i najwyższy szacunek do słuchaczy stanowią motto zespołu.

Skład zespołu:

Zbigniew Smagowski (akordeon, lider zespołu), Krzysztof Pachla (klarnet), Marian Pędzisz (skrzypce, altówka, piano), Stanisław Błach (kontrabas), Joanna Podlowska (wokół)

Misternie wycięte

Sztuka żydowskiej wycinanki

Żydowska wycinanka to wyjątkowa forma sztuki ludowej, w której misternie wycięte z papieru ornamenty i symbole od wieków zdobiły domy oraz synagogi. Podczas warsztatów uczestnicy poznają historię tej niezwyklej tradycji, jej znaczenie i charakterystyczne motywy, a następnie wykonają własną wycinankę, czerpiąc inspirację z żydowskiego dziedzictwa.

Warsztat poprowadzi **Małgorzata Piędel**, dyplomowana artystka, ilustratorka, graficzka z wieloletnim doświadczeniem. Pracownik Chełmskiego Domu Kultury w dziale mediów oraz nauczyciel plastyki. Instruktor i artysta w autorskiej pracowni NIE LADA SZTUKA.

Program festiwalu

24 lipca (piątek):

- 16:00 Smak tradycji. Chałka i opowieść o Szabacie, Dziedziniec ZSGiH, ul. Reformacka 13
- 17:30 Misternie wycięte. Sztuka żydowskiej wycinanki, Dziedziniec ZSGiH, ul. Reformacka 13
- 18:45 Zatrzymane w kadrze. Rodzinne historie Chełma, Muzeum Ziemi Chełmskiej, ul. Św. Mikołaja 4
- 20:30 Koncert zespołu *Berberys*, Plac dr. Edwarda Łuczowskiego

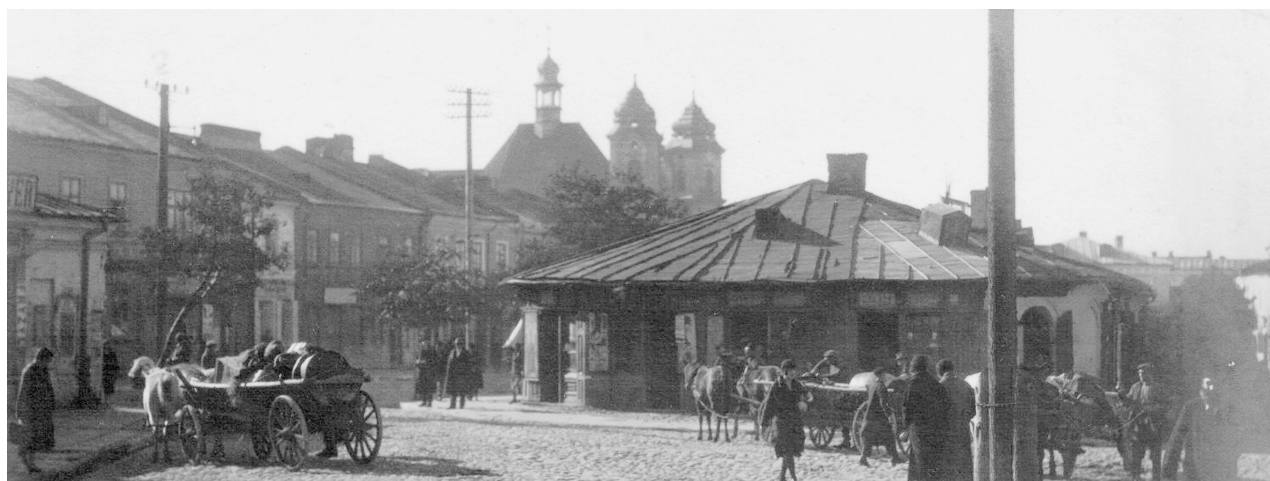
25 lipca (sobota):

- 11:00 Czy w Chełmie mieszkali mędrcy? Świat Singera. Opowieści dla najmłodszych, Muzeum Ziemi Chełmskiej, ul. Św. Mikołaja 4
- 12:30 Poznaj swoje imię po hebrajsku, Muzeum Ziemi Chełmskiej, ul. Lubelska 57 (dziedziniec)
- 14:00 Śladami słów. Literacki spacer po żydowskim Chełmie", start: zabytkowy kiosk, Plac dr. Edwarda Łuczowskiego
- 15:30 Jedno miasto, dwa kalendarze Święta żydowskie w rytmie Chełma, Muzeum Ziemi Chełmskiej, ul. Św. Mikołaja 4
- 17:00 List do świata. Spotkanie performatywne na skwerze Szmula Zygielbojma, ul. Adama Mickiewicza 6
- 19:00 Chełm skradł mi serce. Opowieść o artyście rewiowym Bolesławie Norskim-Nożycy, Muzeum Ziemi Chełmskiej, ul. Św. Mikołaja 4
- 20:30 Koncert zespołu *Alma Sefardi* - Pieśni Żydów sefardyjskich, Plac dr. Edwarda Łuczowskiego

Smak tradycji Chałka i opowieść o Szabacie

Żydowskie pieczywo od wieków zajmuje szczególne miejsce w kulturze i obrzędowości, a chałka jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych symboli Szabatu. Choć dziś kojarzy się również z polską tradycją kulinarną, jej historia sięga żydowskich domów, gdzie do dziś rozpoczyna nią uroczystą kolację szabatową. Podczas warsztatów „Smak tradycji. Chałka i opowieść o Szabacie” uczestnicy poznają historię tego wyjątkowego wypieku, jego symbolikę oraz przygotowują tradycyjną chałkę.

Spotkanie poprowadzi **Michał Kowalik**, pracownik Działu Etnografii Muzeum Ziemi Chełmskiej, pasjonat sztuki ludowej i folkloru, absolwent kulturoznawstwa oraz doktorant Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych i Sztuki UMCS w Lublinie. Od lat zajmuje się odtwarzaniem dawnych technik rzemieślniczych i tradycji kulinarnych, wykonując m.in. świąty z opłatka, pająki, wycinanki, pisanki i tradycyjne pieczywo obrzędowe. W swojej pracy sięga po naturalne materiały i dawne receptury, pokazując, że niematerialne dziedzictwo kulturowe można poznawać nie tylko poprzez opowieść, ale także poprzez wspólne działanie.

Rynek w Chełmie, lata 30. XX wieku

Śladami słów. Literacki spacer po żydowskim Chełmie

Spacer poprowadzi **Zbigniew Lubaszewski**, prezes Zarządu Oddziału PTTK im. Kazimierza Janczyńskiego w Chełmie, adiunkt w Dziale Historii Muzeum Ziemi Chełmskiej oraz ceniony regionalista. Jest autorem licznych publikacji poświęconych historii Chełma i ziemi chełmskiej, w tym książki „Żydowski Chełm. Historia i ślady pamięci”, która stała się ważnym przewodnikiem po materialnym i niematerialnym dziedzictwie żydowskiej społeczności miasta. W 2019 roku został uhonorowany odznaczeniem „Chroniąc Pamięć” za wieloletnią działalność na rzecz zachowania pamięci o przedwojennej społeczności żydowskiej Chełma i okolic.

Mapa Dziedzictwa i Miejsc Pamięci
Śladami żydowskiego Chełma

Spacer historyczno-literacki poświęcony przedwojennej społeczności żydowskiej Chełma będzie okazją do poznania miasta poprzez wspomnienia jego dawnych mieszkańców. Trasa poprowadzi przez miejsca związane z historią chełmskich Żydów, a towarzyszyć jej będzie lektura fragmentów „Księgi Pamięci Chełma” (jid. Yizker-bukh Khelm), wyjątkowego zbioru wspomnień i relacji spisanych po II wojnie światowej przez ocalałych mieszkańców. Wspomnienia zapisane na kartach księgi pozwolą na chwilę zatrzymać się w miejscach, które przed laty tętniły życiem, i spojrzeć na nie oczami dawnej społeczności miasta. Przywołają obrazy ludzi, ulic, domów, codziennych zajęć i wydarzeń, ukazując wielokulturowy Chełm zapisany w pamięci jego mieszkańców.

Jedno miasto, dwa kalendarze

Święta żydowskie w rytmie Chełma

Przedwojenny Chełm miał swój niepowtarzalny rytm. Obok codziennego życia miasta toczył się rytm żydowskiego kalendarza, wyznaczany przez Szabat oraz kolejne święta i uroczystości, które od pokoleń porządkują życie rodzinne, religijne i społeczne. Podczas spotkania uczestnicy poznają najważniejsze święta żydowskie, ich znaczenie, symbolikę oraz związane z nimi zwyczaje. Dowiedzą się, jak wyglądały ich obchody w przedwojennym Chełmie i w jaki sposób wpisywały się w codzienność miasta. Opowieść o żydowskim kalendarzu stanie się także okazją do odkrycia bogatej symboliki świąt, tradycyjnych potraw, przedmiotów obrzędowych i zwyczajów pielęgnowanych w żydowskich domach.

Katarzyna Jakubowicz – przewodniczka Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, autorka ścieżek tematycznych prezentujących wystawę stałą z różnych perspektyw oraz spacerów po żydowskiej Warszawie. Varsavianistka, od lat pasjonująca się historią i kulturą Żydów polskich. Absolwentka podyplomowych studiów judaistycznych we Wrocławiu i Warszawie. Prowadzi wykłady, warsztaty oraz spotkania edukacyjne poświęcone historii, kulturze i tradycjom polskich Żydów. Szczególnie bliska jest jej perspektywa kobieca oraz idea dialogu i wielokulturowości.

Czy w Chełmie mieszkali mędracy?

Świat Singera.

Opowieści dla najmłodszych

Czy Chełm rzeczywiście był miastem słynnych mędrców?

A może ich niezwykle przygody to tylko literacka wyobraźnia?

Podczas spotkania najmłodszy uczestnicy poznają pełen humoru i fantazji świat opowieści inspirowanych twórczością Isaaca Bashevisa Singera oraz żydowskimi legendami o mędrcach z Chełma. Wspólne czytanie stanie się początkiem niezwyklej podróży do świata wyobraźni, w którym spryt miesza się z naiwnością, zaś codzienne sytuacje prowadzą do zaskakujących i zabawnych zakończeń.

Inspiracją do dalszej zabawy będzie również wystawa malarstwa Miry Żelechower-Aleksion, pełna zwierząt, symboli i motywów zaczerpniętych z kultury żydowskiej. Dzieci będą mogły odnaleźć ukryte na obrazach zwierzęta, wykonać zadania przygotowane w „Paszporcie Odkrywcy” oraz stworzyć własne prace plastyczne inspirowane obejrzanymi dziełami i wysłuchanymi opowieściami.

Prowadzenie: Dorota Bida i Agata Blicharz

ALMA SEFARDI

muzyczna podróż do świata sefarad

Tajemniczy i poruszający świat pieśni sefardyjskich ożyje podczas koncertu zespołu **ALMA SEFARDI** z charyzmatyczną wokalistką **Magdaleną Lechowską**. To spotkanie z muzyką Żydów sefardyjskich, społeczności, której bogate dziedzictwo przez wieki rozwijało się na Półwyspie Iberyjskim, a następnie rozprzestrzeniło w różnych częściach basenu Morza Śródziemnego. Magdalena Lechowska odkrywa na nowo piękno tradycyjnych pieśni wykonywanych w języku ladino, tradycyjnym języku Żydów sefardyjskich, wywodzącym się ze starohiszpańskiego i wzbogaconym o wpływy hebrajskiego, tureckiego oraz greckiego. Wokalistka, wychowana w Ameryce Południowej, od lat związana z muzyką latynoamerykańską i flamenco, w naturalny sposób odnajduje się również w repertuarze sefardyjskim. *Alma Sefardi* łączy tradycję z autorskimi aranżacjami inspirowanymi flamenco, muzyką cygańską, orientem, jazzem i muzyką klezmerską. Mocny, czysty głos Magdaleny Lechowskiej, wyraziste brzmienie gitary flamenco, ekspresyjne skrzypce oraz orientalne rytmy tworzą niepowtarzalny muzyczny pejzaż i nadają tradycyjnym pieśniom nowe brzmienie. Koncert *Alma Sefardi* jest zaproszeniem do odkrywania kultury sefardyjskiej poprzez muzykę, pełną subtelności, emocji i wielowiekowej tradycji, która do dziś zachwyca swoim pięknem.

Artystce towarzyszą znakomici muzycy: Damian Kowaliński (gitara flamenco), Mikołaj Kostka (skrzypce), Patryk Zakrzewski (instrumenty perkusyjne).

Tefilin, II poł. XIX w., ze zbiorów Muzeum Ziemi Chełmskiej

P a w e ł S m a g a ł a

(ur. 1981 w Chełmie) – aktor Teatru im. Juliusza Słowa-ckiego w Krakowie. Absolwent Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej w Krakowie i Institut del Teatre w Barcelonie. Regularnie współpracuje z Krzysztofem Garbaczewskim (m.in. „Balladyna”, „Kronos”, „Życie seksualne dzikich”), a także z innymi reżyserami, jak Michał Borczuch, Radosław Rychcik, Ewelina Marciniak. Występował w wielu teatrach w Polsce i za granicą. Laureat nagrody za najlepszą rolę męską na festiwalu Klasyka Polska (2013). Grał w filmach m.in. „Jutro idziemy do kina”.

Chełm skradł mi serce

Opowieść o artyście rewiowym
Bolesławie Norskim-Nożycy

Bolesław Norski-Nożyca był komikiem, konferansjerem oraz autorem skeczy, piosenek i wierszy. Przed wojną występował w wielu miastach i miasteczkach Polski, ale tylko w Chełmie czuł się wyjątkowo doceniany. Podbił serca tutejszej publiczności, a jego nazwisko stało się wkrótce znane w całej okolicy.

Tauba Cymerman, 1930 r.

Dr Agnieszka Żółkiewska - doktor nauk humanistycznych, historyczka literatury, tłumaczka z języka jidysz, pracowniczka naukowa Żydowskiego Instytutu Historycznego im. Emanuela Ringelbluma w Warszawie. Specjalizuje się w literaturze jidysz, historii i kulturze Żydów oraz badaniach nad źródłami dotyczącymi Zagłady. Jest laureatką stypendium Fundacji Kościuszkowskiej, w ramach którego prowadziła badania w YIVO Institute for Jewish Research w Nowym Jorku, oraz stypendium Fundacji na rzecz Nauki Polskiej dla młodych naukowców. Jako tłumaczka i redaktorka uczestniczyła w projekcie pełnej edycji dokumentów Podziemnego Archiwum Getta Warszawskiego (Archiwum Ringelbluma).

List do świata

Spotkanie performatywne na Skwerze Szmula Zygielbojma

Wyjeżdżając z Warszawy w styczniu 1940 roku, Szmul Zygielbojm pozostawił w okupowanej Polsce żonę Manię, syna Artka oraz córkę Rywkę z pierwszego małżeństwa z Goldą Sperling. Z ponad trzyletniego okresu rozłąki zachowała się wyjątkowa korespondencja około 40 dokumentów, w tym 12 listów i 28 kartek pocztowych, prowadzonych w latach 1940–1941. Był to jedyny ślad kontaktu z najbliższymi. Listy, pisane pod okiem cenzury, odsłaniają codzienność rodziny, naznaczoną troską o bliskich, próbami przetrwania i nadzieją, którą niosła każda wiadomość. Ich autorzy nie mogli pisać wszystkiego wprost, dlatego część informacji ukrywali między wierszami. Podczas wydarzenia wybrzmiały fragmenty tej korespondencji oraz list pożegnalny Szmula Zygielbojma, dramatyczny apel o ratowanie ginących Żydów Europy i protest przeciwko obojętności świata wobec dokonującej się Zagłady. Korespondencję zaprezentuje **Paweł Smagała**, a interpretacji słowa towarzyszyć będzie muzyka skrzypcowa w wykonaniu **Emilii Orłowskiej**.

Miedzeszyn, 8 III 1941 r.

Kochany mój!

Znowu nie mam listu od Ciebie, a przecież zdawało się, że gdy już listy nachodzą, to powinienś częściej pisywać, bym przynajmniej raz w tygodniu miała list. W tej rozłące jest to przecież jedynym dowodem pamięci, uczuć, którego mi w tych ciężkich czasach bardzo brak. Muszę przyznać, pomimo wstydu przed wszelkimi cenzorami, przez których ręce ta karta przejdzie, że bardzo, bardzo kocham i tęsknię za moim mężem. Jakże bardzo pragnę, byśmy znowu trochę razem pobyli. Catuję Cię mocno.

Tvoja Maryśka

(dopisek od syna Artura)

Kochany Tatusiu! Bardzo tęsknię za Tobą. Jak się czujesz? Czym się zajmujesz? Ja jestem zdrowy i dobrze się czuję. Chciałbym Cię zobaczyć teraz w tej chwili. Czy jeszcze masz swoje wąsiki?

Catuję Cię. Bądź zdrow.

Artek

Warszawa, 24 VII 1941 r.

Drogi Tatusiu!

Twój list z dnia 10 VI otrzymałam. Bardzo szybko nadszedł. Cieszę się, że chociaż listownie możemy porozumieć się. Proszę mnie, bym często Ci pisała. Tę samą prośbę mam ja do Ciebie. Twoje listy są naszym lekiem. Tak tęsknimy za jakimś słowem bliskiego, że to przekracza ludzkie pojęcie. (...) . Otrzymałeś już chyba mój drugi, bardzo szczegółowy list. Więc nic u nas nowego. Mama jeszcze nie robi. Ja tylko pracuję 3 dni w tygodniu. Bardzo żeśmy zeszczuplały, a jak nam na duszy jest, sam chyba rozumiesz. Drogi tatusiu! Czym tylko możesz, ratuj. Niech chociaż sumienie Twoje będzie czyste, że wszystko, co mogłeś, zrobiłeś. Twoje małe paczuszki otrzymaliśmy. Otrzymaliśmy też od tej pani, która Ci była winna pieniądze, 150 zł. Gdy znów napiszesz do niej w tej sprawie, to chyba znów otrzymamy pewną sumę. Kochany Tato, bardzo mało piszesz o sobie. Chciałabym bardzo wiedzieć dokładnie, co u Ciebie. Ogromnie tęsknię za Tobą i wszystkimi bliskimi. Teraz, pisząc, mam tzy w oczach i zbiera mi się na płacz, ale trudno, jesteśmy nie tylko z żelaza, ale i z żelazo-betonu. Musimy wytrwać. Może jeszcze się zobaczymy.

Pisz od razu! Serdeczne ukłony od mamy.

Catuję! Rywcia.

P.S. Tata, pisz na nasz stary adres.

Bibliografia:

Trebacz Michał, „Ręka pisze zupełnie co innego, niż serce czuje”. Listy rodziny do Szmula Zygielbojma, 1940–1941.

„Kwartalnik Historii Żydów”, nr 4 (268), 2018

Poznaj swoje imię po hebrajsku

Jak wygląda Twoje imię zapisane alfabetem hebrajskim?

Podczas warsztatów uczestnicy poznają podstawy alfabetu hebrajskiego i będą mogli zobaczyć swoje imię zapisane w jednym z najstarszych alfabetów świata. W tradycji żydowskiej imię jest czymś więcej niż tylko sposobem identyfikacji, niesie znaczenie oraz historię, często nawiązuje do postaci biblijnych lub rodzinnej pamięci. Uczestnicy przekonają się, dlaczego alfabet hebrajski zapisuje się od prawej do lewej strony i czym różni się od alfabetu łacińskiego. Poznają także kilka podstawowych słów i zwrotów używanych we współczesnym języku hebrajskim oraz spróbują swoich sił w pisaniu liter alfabetu hebrajskiego i poznają ich charakterystyczne kształty.

Warsztaty poprowadzi **Shlomit Beck**, prezeska Chelmer Organization of Israel, organizacji zrzeszającej potomków chełmskich Żydów rozsianych po całym świecie. Od wielu lat regularnie odwiedza Chełm, angażując się w działania na rzecz zachowania pamięci o żydowskiej historii miasta oraz budowania więzi między potomkami dawnych mieszkańców a współczesnym Chełmem.

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת